ISSN (ONLINE): 2518-1971

НАУКОВО-
ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

СХІДНА ЄВРОПА:
ЕКОНОМІКА, БІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ

17` 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИДНІПРОВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ»

СХІДНА ЄВРОПА:
ЕКОНОМІКА, БІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ

Електронне наукове фахове видання

Випуск 6 (17) 2018

Дніпро

2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

***Верхоглядова Наталя Ігорівна**, доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

Заступник головного редактора:

***Фісуненко Павло Анатолійович**, кандидат економічних наук, доцент, декан економічного факультету, доцент кафедри обліку, економіки та управління персоналом підприємства Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

Відповідальний секретар:

***Макарова Ганна Сергіївна**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, економіки та управління персоналом підприємства Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

Члени редакційної колегії:

***Білоконь Анатолій Іванович**, доктор технічних наук, професор, декан будівельного факультету, професор кафедри технології будівельного виробництва Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Божанова Вікторія Юріївна**, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, управління проектами та логістики Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Вечеров Валерій Тимофійович**, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту, управління проектами та логістики Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Євсєєва Галина Петрівна**, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри українознавства Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Іванов Сергій Володимирович**, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і маркетингу Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Каховська Олена Володимирівна**, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри обліку, економіки та управління персоналом підприємства Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Левчинський Дмитро Львович**, доктор економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри кафедри обліку, економіки та управління персоналом підприємства Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Орловська Юлія Валеріївна**, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Пашкевич Марина Сергіївна**, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки підприємства Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет».*

***Поповиченко Ірина Валеріївна**, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, управління проектами та логістики Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».*

***Семенов Андрій Григорович**, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства Класичного приватного університету.*

***Шапошников Костянтин Сергійович**, доктор економічних наук, професор, директор Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.*

***Andrzej Gwiżdż**, професор**,** завідувач кафедри економіки Вищої школи бізнесу Національного університету Луіса (м. Новий Сонч, Польща).*

***Stanislava Sokolowska**, професор, доктор філософії, декан економічного факультету Опольського державного університету (м. Ополе, Польща).*

***Sébastien Menard**, доцент, доктор філософії, Факультет права, економіки та управління, Університет міста Ле-Ман (м. Ле-Ман, Франція).*

***Ulian Galina**, доктор економічних наук, професор, декан факультету економічних наук Молдавського державного університету (м. Кишінів, Молдова).*

Видання входить до «Переліку електронних фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України від 16 травня 2016 № 515 (Додаток 12).

Рекомендовано до поширення в мережі інтернет Вченою радою ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»
(Протокол № 5 від 26 грудня 2018 р.)

Сайт електронного видання: www.easterneurope-ebm.in.ua

ISSN (Online): 2518-1971

© ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», 2018

СТАТИСТИКА

Гвоздь М.Я., Мороз Ю.А.
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ..... **779**

Кузьмінська Н.Л., Місяйло О.В.
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ **787**

Пономаренко І.В., Унтура А.В.
ВИКОРИСТАННЯ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ГРУПУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ..... **792**

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Горбачук В.М., Кирилюк В.С., Неботов П.Г.
ПОКВАРТАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
Й ЦІЛЬОВОЇ СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ ПОЛТАВЩИНИ У 2017–2018 РР..... **797**

Левицький С.І., Гнєушев О.М., Махлинець В.М.
МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕКВІВАЛЕНТУ
ВАРТОСТІ ЖИТТЯ У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ..... **813**

Лещенко Е.В.
СИСТЕМА АДАПТИВНОГО ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ..... **819**

Параниця Н.В., Пастух Д.Л.
УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... **824**

Пернарівський О.В., Пернарівська О.О.
МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... **828**

УДК 336.447

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ADMINISTRATION OF CREDIT RISKS OF THE BANK: PROBLEMS AND PROSPECTS

Параниця Н.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри
управлінського обліку, бізнес-аналітики та статистики,
Університет державної фіскальної служби України

Пастух Д.Л.
Студентка
Навчально-наукового інституту обліку, аналізу та аудиту,
Університет державної фіскальної служби України

У статті проаналізовано управління ризиками в банках. Досліджено закордонний досвід комплексної інтегрованої системи управління банківськими ризиками на основі концепції ERM (Enterprise Risk Management). Запропоновано підхід до побудови комплексної інтегрованої системи управління банківськими ризиками в Україні.

Ключові слова: *ризик, кредитний ризик, банківський ризик, інтегрована система управління банківськими ризиками, управління банківськими ризиками.*

В статье проанализировано управление рисками в банках. Исследован иностранный опыт комплексной интегрированной системы управления банковскими рисками на основе концепции ERM (Enterprise Risk Management). Предложен подход к построению комплексной интегрированной системы управления банковскими рисками в Украине.

Ключевые слова: *риск, кредитный риск, банковский риск, интегрированная система управления банковскими рисками, управления банковскими рисками.*

In the article an analysis of risk management in banks is conducted. The foreign experience of integrated banking risk management system based on the concept of ERM (Enterprise Risk Management) is explored. Approach to building a comprehensive integrated risk management system in Ukraine is proposed.

Key words: *risk, credit risk, bank risk, integrated banking risk management system, bank risk management.*

Постановка проблеми. Економічне зростання банків неможливе без ефективної системи управління їх грошовими потоками, фінансовими ресурсами, а особливо під час здійснення операцій з іноземними контрагентами. Керівництву банків необхідно усвідомити сутність ризику з метою його оцінювання, щоб уникнути втрат та своєчасно попередити їх. Перераховані вище проблеми ризик-менеджменту в малих та середніх банках ставлять завдання глибшого дослідження системних проблем з управління ризиками та розроблення перспективних і адекватних сучасним умовам підходів до їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями оцінювання та врахування ризику займались Ч. Кеннеді, Д. Некара, М. Фіцпатрік, А.О. Єпіфанова, А.М. Мороз, В.С. Стельмах, Р.І. Тиркало, П.В. Пашко, О.А. Шевчук та інші науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак у науковій літературі мало приділяється уваги практичним рекомендаціям з розроблення оціночної системи ризиків у банках.

Формулювання цілей статті **(постановка завдання)**. Метою статті є аналіз основних проблем ризик-менеджменту в середніх і малих банках, виявлення перспективних напрямів побудови системи управління ризиками, інтегрованої в стратегічний та оперативний менеджмент банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна діяльність банків неможлива без наявності в ній фактору ризику. Поняття ризику неподільно пов'язане з діяльністю людини та налічує стільки ж часу, скільки існує людське суспільство. Існування ризику пов'язане з неприпустимістю іноді точно передбачити такі події, які не

залежать від бажань і переваг суб'єкта. Підприємницька діяльність, яка здійснюється в жорстких умовах ринкової економіки, не є винятком, а також містить частку ризику та різних випадковостей.

Необхідно відзначити, що досі в економічній науці немає загальновизнаного визначення кредитного ризику. Існує безліч трактувань поняття «кредитний ризик», і всі вони мають різноманітні відтінки. Розглянемо деякі з них.

У навчальному посібнику «Банківські ризики» О.І. Лаврушина кредитний ризик визначається як ризик невиконання кредитних зобов'язань перед кредитною організацією, третьою стороною [1, с. 34].

У книзі О.Ю. Свиридова «Банківська справа» кредитний ризик представлений як ризик непогашення основного боргу та відсотків по виданій позичці [2, с. 85].

М.А. Селін у науковій статті «Банківські ризики і методи їх оцінки» кредитний ризик визначає як ризик виникнення в кредитній організації збитків внаслідок невиконання, несвоєчасного або неповного виконання боржником фінансових зобов'язань перед кредитною організацією відповідно до умов договору [3, с. 9].

У більш загальному сенсі кредитний ризик є ймовірністю невиконання позичальником своїх кредитних зобов'язань перед кредитором.

Основним джерелом доходу будь-якого комерційного банку є кредитні операції. У зв'язку з цим необхідно приділяти особливу увагу процесу управління кредитними ризиками в комерційних банках, оскільки від цього залежить те, наскільки успішною буде діяльність банку.

У кожному банку процес управління кредитним ризиком має характерні деталі, які пов'язані з особливостями цього банку, зокрема його організаційною структурою, величиною, спеціалізацією. Однак сутність процесу управління найчастіше залишається незмінною.

Існує кілька етапів управління кредитними ризиками.

1) Ідентифікація ризику. Вона є однією з найважливіших стадій циклу аналізу та управління ризиками та полягає в розробленні переліку можливих ризикових ситуацій, прогнозуванні причин та наслідків їх виникнення, а також класифікації та визначенні критеріїв ризику.

2) Якісний аналіз ризику (оцінка кредитоспроможності позичальників) [7]. Він дає змогу виявити та ідентифікувати можливі види ризиків, властиві об'єкту, а також визначити й описати причини та фактори, що впливають на рівень цього виду ризику.

3) Ймовірнісна оцінка ризику (визначення ймовірності дефолту). Вона дає змогу визначити ймовірність, з якою дебітор протягом деякого терміну може виявитися в стані неплатоспроможності.

4) Кількісний аналіз ризику (VaR-аналіз кредитного портфеля) [8]. Він передбачає чисельне визначення величин окремих ризиків та ризику об'єкта загалом. Кількісний аналіз базується на теорії ймовірностей, математичній статистиці, теорії досліджень операцій.

5) Застосування методів впливу на ризик. Воно включає:

– передачу ризику третій особі, а саме страхування, хеджування, забезпечення боргу (гарантія, порука, застава);

– залишення ризику на власному утриманні, а саме резервування, лімітування, диверсифікацію.

Страхування є особливим видом економічних відносин, що покликаний забезпечити страховий захист людей (або організацій) та їх інтересів від різних ризиків.

Термін «хеджування» визначається як використання одного інструмента для зниження ризику, пов'язаного з несприятливим впливом ринкових чинників на ціну іншого інструмента, пов'язаного з ним, або генеруванням грошових потоків. Під хеджуванням розуміють страхування ризику зміни ціни активу, процентної ставки або валютного курсу за допомогою похідних інструментів.

Забезпечення боргу в цивільному праві – це майно або інші цінності, що перебувають у власності засновника та службовців частковим або повним забезпеченням, що гарантує погашення кредиту.

Резервування коштів на покриття непередбачених витрат передбачає встановлення співвідношення між потенційними ризиками та розмірами витрат, необхідних для подолання наслідків цих ризиків.

Лімітування передбачає встановлення ліміту, тобто визначених сум витрат, продажу товарів в кредит, сум вкладення капіталу тощо.

Диверсифікація є розподілом капіталовкладень між різноманітними видами діяльності, результати яких безпосередньо не пов'язані.

6) Моніторинг ризиків. Він є складним процесом функціонування регулярної незалежної системи оцінювання та контролю над ризиком. Моніторинг здійснюється за рахунок ведення інформаційних звітів структурних підрозділів та окремих посадових осіб, внутрішнього та зовнішнього аудиту, а також аналітичної діяльності спеціалізованих служб банку [5].

В процесі управління кредитними ризиками, важливу роль відіграє оцінка кредитного ризику на стадії розгляду заявки позичальника.

Під час оцінювання кредитного ризику на попередньому етапі потрібно керуватися деякими критеріями. Виділяються п'ять основних критеріїв оцінки ризику [6].

1) Репутація позичальника. Оцінка репутації позичальника є процесом з'ясування взаємин позичальника, тобто відносин клієнта банку з кредиторами (постачальниками). Оцінка цього стану може здійснюватися на основі як письмової інформації, представленої позичальником, так і усної бесіди, а також з огляду на рекомендації, пред-

ставлені позичальником, особливо коли йдеться про особисті кредити або кредити групі осіб.

2) Можливості позичальника. Оцінка можливостей позичальника визначається як з'ясування платоспроможності позичальника за останній період (або декілька років) залежно від обсягу майбутньої кредитної угоди.

3) Капітал позичальника. Оцінюються наявність власного (акціонерного) капіталу та згода позичальника використовувати його в якійсь частині за необхідності, а також для погашення кредиту.

4) Умови. З'ясування поточного стану економіки (регіональної, в масштабах країни), але особливо галузевої, куди входить позичальник.

5) Застава. Вона є одним з надійних забезпечень кредиту. Іноді вона дає можливість подолати слабкість інших критеріїв оцінки кредитного ризику.

Кредитний ризик безпосередньо залежить від якості кредитного портфеля. Кредитний портфель є сукупністю економічних відносин між банком та його клієнтом щодо наданих кредитів.

Для кількісної оцінки впливу кредитного ризику на прибутковість кредитного портфеля можна використовувати такі коефіцієнти [6].

Очікуване значення коефіцієнта ризику для кожного року визначаємо за формулою математичного сподівання:

$$K = K_i * p_i, \quad (1)$$

де K_i – значення коефіцієнта ризику i-ї області;

p_i – ймовірність виникнення i-го результату, тобто ймовірність потрапляння можливих втрат в i-ту область.

Прийнято вважати, що в областях ризику відповідний коефіцієнт ризику набуває таких значень:

– область мінімального ризику: від 0% до 25%;

– область підвищеного ризику: від 25% до 50%;

– область критичного ризику: від 50% до 75%;

– область катастрофічного ризику: від 75% до 100%.

Для розрахунку очікуваного значення рівня ризику для кожної з областей приймаємо середнє значення коефіцієнта ризику:

– область мінімального ризику: 12,5%;
– область підвищеного ризику: 37,5%;
– область критичного ризику: 62,5%;
– область катастрофічного ризику: 87,5%.

Для наочності наведемо аналіз динаміки простроченої заборгованості кредитних організацій на території України за кредитами, депозитами та іншим розміщеними коштами кредитних організацій за дев'ять місяців 2018 р. (табл. 1) [4].

Тоді очікуване значення коефіцієнта ризику, розраховане протягом дев'яти місяців 2018 р., матиме такі показники:

1) частка непрацюючих кредитів: K_1 = 55,75%;

2) частка непрацюючих кредитів, зокрема банки з державною часткою: K_2 = 71,54%;

3) частка непрацюючих кредитів, зокрема ПАТ КБ «Приватбанк»: K_3 = 85,65%;

4) частка непрацюючих кредитів, зокрема банки з державною часткою, крім ПАТ КБ «Приватбанк»: K_4 = 59,04%;

Таблиця 1

Частка непрацюючих активів України, %

Активна операція	Усього								
	на 1 січня 2018 р.	на 1 лютого 2018 р.	на 1 березня 2018 р.	на 1 квітня 2018 р.	на 1 травня 2018 р.	на 1 червня 2018 р.	на 1 липня 2018 р.	на 1 серпня 2018 р.	на 1 вересня 2018 р.
Частка непрацюючих кредитів, %	54,54	56,60	56,20	56,45	56,18	56,05	55,68	55,06	55,03
зокрема, банки з державною часткою, загалом	71,12	72,22	72,14	72,29	72,02	71,83	71,06	70,88	70,26
зокрема, ПАТ КБ «Приватбанк»	87,64	87,02	86,67	85,66	85,41	85,07	84,64	84,54	84,24
з державною часткою, крім ПАТ КБ «Приватбанк»	55,75	58,98	58,84	60,59	60,30	60,14	59,11	59,09	58,57
іноземних банківських груп	41,01	44,69	43,92	43,45	42,94	42,83	42,54	41,75	42,48
з приватним капіталом	24,08	25,87	24,83	24,80	24,79	25,05	24,09	24,60	25,38
неплатоспроможні	43,02	42,77	44,38	55,58	58,47	58,38	69,30	51,75	52,31

Джерело: розраховано авторами за даними джерел [6; 7]

Таблиця 2

Розрахункові показники непрацюючих активів України

Активні операції	Значення коефіцієнта ризику, %	Дисперсія	Середньо-квадратичне відхилення	Область допустимого значення коефіцієнта ризику
Частка непрацюючих кредитів, %	55,75	0,52	0,72	55,75 ± 0,72
зокрема, банки з державною часткою, загалом	71,54	0,52	0,72	71,54 ± 0,72
зокрема, ПАТ КБ «Приватбанк»	85,65	1,44	1,20	85,65 ± 1,20
з державною часткою, крім ПАТ КБ «Приватбанк»	59,04	2,04	1,43	59,04 ± 1,43
іноземних банківських груп	42,85	1,22	1,10	42,85 ± 1,10
з приватним капіталом	24,83	0,33	0,57	24,83 ± 0,57
неплатоспроможні	52,88	76,46	8,74	52,88 ± 8,74

Джерело: розраховано авторами за даними джерел [6; 7]

5) частка непрацюючих кредитів, зокрема банки іноземних банківських груп: K_5 = 42,85%;

6) частка непрацюючих кредитів, зокрема банки з приватним капіталом: K_6 = 24,83%;

7) частка непрацюючих кредитів, зокрема неплатоспроможні банки: K_7 = 52,82%.

Визначаємо дисперсії та середньоквадратичні відхилення у табл. 2.

Таким чином, найбільше значення коефіцієнта ризику для ПАТ КБ «Приватбанк» дорівнює 85,65% за середньоквадратичного відхилення у 1,2%. Мінімальне значення коефіцієнта ризику з приватним капіталом таке: K_6 = (24,83 ± 0,57) %.

Такий підхід до визначення коефіцієнта ризику та його можливих відхилень дає змогу виявити тенденції зміни цього показника, отже, встановити доцільність банківської діяльності.

Висновки. Отже, банки повинні підходити більш ретельно до оцінювання своїх позичальників та прогнозувати можливості підвищення ризиків, адже ніхто від них не застрахований.

Необхідно підкреслити, що кредитні ризики відіграють значну роль у сфері діяльності банківських послуг.

Особливе значення потрібно надати процесу управління кредитними ризиками, який здійснюється за допомогою використання певних методів.

Для мінімізації можливих втрат своєї діяльності кожному банку необхідно якісно управляти процесом виявлення, оцінювання та мінімізації кредитних ризиків, що в подальшому дасть йому змогу досягти вищих фінансових показників та повноцінно задовольняти потреби своїх клієнтів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Diederichs M. Risiko Management und Risiko Controlling. Munchen: Franz Vahlen Verlag, 2010. 310 s.
2. Schierenbeck H. Ertragsorientiertes Bank Management: Controlling in Kredit Instituten. Wiesbaden: Gabler Verlag, 1994. 872 s.
3. Банковские риски: учебник / коллектив авторов; под. ред. О.И. Лаврушина, Н.И. Валенцевой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: КНОРУС, 2013. 296 с.
4. Свиридов О.Ю. Банковское дело: 100 экзаменационных ответов. 3-е изд., испр. и доп. Ростов-на-Дону: Март; Феникс, 2010. 256 с.
5. Рясних Є.Г., Пономарьов А.А., Микитин М.О. Система управління кредитним портфелем у комерційному банку. Вісник Хмельницького національного університету. Сер.: Економічні науки. 2011. № 2. Т. 1. С. 146–149.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків. URL: http://aub.org.ua.
7. Офіційний сайт Національного банку України. URL: http://bank.gov.ua.
8. Шульга Л.В., Землячова О.А. Управління кредитним ризиком. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2010. № 1. С. 98–104.
9. Верхуша Н.П. Методичне забезпечення управління портфельним кредитним ризиком банку. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2010. № 3. С. 201–205.
10. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2004. 468 с.
11. Криклій О.А., Маслак Н.Г. Управління кредитним ризиком банку: монографія. Суми: ДВНЗ УАБС НБУ, 2008. 86 с.